

741
891



ТОВАРИСТВО ПРОСВІТА

У КИТВІ,
ЗАСНОВАНЕ В ПАМ'ЯТЬ Т. ШЕВЧЕНКА.



Ів. Франко.

376927

438

Ліси

та

пасовиська.

№ 8.

1907.



Товариство „Просвіта“ у Київі.

засноване в пам'ять Т. Шевченка.

У статуті Товариства, який „Кіевское Губернское по дѣламъ объ обществахъ Присутствіе“ за твердило 26 Мая 1906 р. за № 1, написано:

- 1) Товариство має на меті допомогати розвиткові української культури і першим чином просвіті українського народу його рідною мовою, працюючи у Київі і в Київській губернії.
- 2) А для того Товариство має: а) видавати книжки, журнали, часописи і т. и. українською мовою, б) заводити свої бібліотеки, музеї, читальні, книгарні і т. и., в) споряджати публичні лекції і відчиги, загально-просвітні курси, спектаклі, літературно-музичні вечори, концерти, вистави, і т. и., г) заводити стипендії, школи, захистки про дітей і дорослих, бюро праці і т. інші просвітні і добродійні заклади, д) оповіщати конкурси пріемії за найкращі твори письменства та умілости.
- 3) Засоби Товариства складаються: а) з членських вкладок, жертв, процентів з капиталів і прибутків од майна, виданнів та підприємств Товариства і б) з зборів од вистав, концертів, відчитів, спектаклів і т. и., що будуть споряджатись од Товариства і на користь йому.
- 5) Членами Товариства можуть бути повнолітні особи обох полів, опріче тих, які не мають права належати до Товариств на підставі загальних законів.
- 6) Члени Товариства діляться на почесних, дійсних, членів-співробітників і вибірають їх Загальні Збори таємним голосуванням; нових членів рекомендує Рада або не менше, як 3 члени, і ймена кандидатів Рада оповіщає за два тижні перед виборами
- 7) Почесних членів вибірають Загальні Збори з членів, чи і з не-членів Товариства за особливі заслуги Товариству, або за вельми користну роботу на полі літератури, науки умілости, або громадської діяльності.
- 8) Дійсні члени платять що-року до каси Товариства членську вкладку 3 карбованці. Дійсні члени, які зроблять

Товариство „Просвіта“ у Київі

№ 32

Ів. Фрашко.



ЛІСИ

ТА

ПАСОВИСЬКА.

Оповідання колишнього повномочного.

(З життя галицьких селян).

№ 8.

у Київі.

з друкарні Т-ва „Просвѣщеніє“, Трьохсвят. вул. 14.

1907.



ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ



Ліси та пасовиська.

Господи Боже, що то крику було у нас за ліси та пасовиська! Як звивалися пани, як нараджувалися, підплачували інженерів та адвокатів, щоб увільнитися від усяких тягарів! Мудрі голови! Вони знали, що хоч цісарь (австрійський царь), дав мужикам волю і скасував панщину, то все ж таки, як вони не дадуть їм ліса і пасовиська, то хлоп таки му- сить або погібати на пні, або до них „прий- діте поклонімося“,—а тоді вернеться знов пан- щина, хоч трохи в іншій світї, але для хло- па через те зовсім не лекша!..

І гадаєте, що у нас не вернулась панщи- на? Прийдіть лишень та подивіться до нашо- го села—сами переконаєтеся. Правда, атамани й окономи не їздять уже по-під вікна з кан- чуками, на паньскім подвір'ї нема вже тої ду- бової колоди, на якій, бувало, що-суботи сік- ли різками; але гляньте лишень на людей, по- говоріть з ними! Чорні як земля, нужденні; хати пообдирані, старі, поперехилювалися на

боки. Тинів трохи що й зовсім нема, хоч ліс довкола села—як море; приходиться людям обкопувати царину ровами та обсажувати вербами, так як на Поділлю. Худоба нужденна, миршава, тай то рідко у котрого господаря й є. А спитайте людей, що йдуть із серпами та з косами: „Куди йдете, люде?“ то певно скажуть: „На панський ланжито жати“, або: „на панську луку косити“. А коли ви здивуєтесь, як се так, що вони йдуть до пана на роботу тепер, коли у самих ще нічого не почато, а тут гріє, з колоса летить—то вони хіба похитають головами та скажуть сумно: „що ж діяти? Сами те бачимо і серце у нас крається, але що діяти! Задовжались ми у пана, а у нього така установа, що попереду відроби панові, хоч би тут громові кулі летіли а вже потім собі“. Се у нас що року так: у пана зробимо все завчасу і добре й чисто, а наше власне тим часом гине й пропадає в полі. І добре то вимудрував наш пан! У нього ліс—у нас ломачки на обійстю нема без його воли. У нього пасовисько—у нас худоба вигинула, пропала, а решта ходить як сновиди. У нього поле справлене, чисте, а наше заросло пирійкою, гірчицею та бур'янами, гнойку нема, щоб справити, худібки тяглої нема! А ще що й на тім уродиться, то таки на поли продадає, бо мусимо пана обробити насамперед, за позички. І ніколи ми не можемо вибитися з під панської руки. А пан тисне, о, тисне що-сили! Він у нас тепер начальником громадським, його якийсь прислужник писарем, і все село мусить хилитися по їх воли. Бідного не пустять із села ні на заробітки, ні

на службу,—пашпорта не дадуть. „Тут сиди, не рипайся, роби у себе!“ А у себе, розуміється, нічого робити,—йди до пана. А пан—бух по п'ятнадцять копійок за день у найтяжчий час, і мушиш робити, бо нігде дітися! Отак то він прикрутив нас і що далі, то ліпше прикручує! Скажіть же сами, чи треба нам ще, крім того, панщини? Мені здається, що давня панщина з буками і оконами не така була тяжка!..

А тепер послухайте, як то він об'їхав нас, щоб забрати отак у свої руки. Сам я був при тім, то можу вам напевно сказати і кожне слово заприсягнути. Ось слухайте!

Почалося нещастя наше від перепису, знаєте, що був року 59-того. До того часу жили ми з паном в добрій згоді. Він нас боявся чіпати, бо, знаєте, тоді ще óстрах був mezi панами за-про ту мазурську різанину. *) А ми знов його й не потребували чіпати: пасовисько мали, в лісі рубали, так як наші батьки з давніх девен, і все вважали, що то ліс громадський, навіть лісника громадського держали. Аж тут бух перéпис. Знаєте, нарід темний, не знає, що до чого, перелякався. Як то наш чоловік—усе боїться, щоб податків не підвисшили. Так і тоді: списувати будуть не тільки людей, а й худобу! Вже то без чогось лихого не обійдеться.

А тут раз у неділю по службі божій, як то звичайно, вийшли люде з церкви, поставали на цвинтарі раду радити. Там і сельський староста про накази повідомляє,

*) В 1846 році мазурські (польські) селяне в Галичині під впливом правительственої агітації кинулись різати панів.

другі про жнива балакають... Аж тут пан... „Так і так, панове громада, важна справа, перепис. Я ваш приятель, я тепер такий самий хлоп, як і ви. Знаєте, цісарь порівняв нас усіх, тепер нема вже панів“... Ну, просто сказавши, почав нам „тумана в очі пускати“. Ми роти пороззявляли,—що то перший раз чуємо від нашого пана людське слово.—„Так і так, говорить він далі,—важна справа, перепис. Чия ласка, прошу до мене, маю щось важного сказати, як вам треба бути при тому перепису“. Та й посунув наперед до двора. А ми всі, скільки нас було, лавою за ним. Увійшли на подвір'я. Він став на ганку, озирнувся по людях, а далі викликав кількох старших до себе тай пішов з ними до покою. Стоїмо ми, чекаємо. Вертаються наші дідусі.—„Ну, ну, що пан казав, що за справа?“. А дідусі наші головами сивими похитують та все мурмочуть: „Так то так, правда й є!“ А далі до нас: „Ходім у село, чого тут галас підняли на панськiм подвір'ї? Чи тут вам місце до наради?“ Пішли ми.

— Знаєте, люде добрі, панове громада,—заговорили наші діди, коли ми знов стали коло цвинтара,—що завтра має до нас приїхати комісія *) для перепису. Одже ж то пан наш, дай йому Боже здоровля, казав нам остерегти громаду. Вважайте, каже, на худобу! Вони списують худобу і потому наложать на нас від кожної штуки по 80 копійок податку. Як скажете, що пасете в лісі, то будете й від ліса

*) Гурт людей, якому призначено розглянути та обміркувати якусь справу.

платити подвійний податок: раз за ліс, а другий раз за те, що пасете. То пан радить зробити так: поперед усього не казати, що пасемо в лісі, а потім переховати частину худоби в лісі через завтрішній день і при перепису подавати менше худоби, ніж маємо. Так, каже, роблять і по других селах. А ліс, каже, як був ваш, так і буде, бо перепис нічого не має до друнтів.

Порадилися-порадилися і урядили послухати пана. Що то дурні! То як у кого було п'ять штук худоби,—він три до ліса, а дві лишає на показ; у кого десять штук,—він сім до ліса, а три лишає. Цілу череду худоби з усього села запакували до ліса, межі дебри та нетри, і ждемо спокійно перепису. І так тяжко чоловікові приходяться ті податки, а тут ще пан налякав нас новими буцім-то надвишками, що ми не вагалися по-просту обдурити комісію, щоб тільки як небудь викрутитися з біди.

На другий день рано, десь так у обіді, вже перепис у селі. Списують. Ну, всі ми держимося того, що уряджено: подаємо як найменше худоби, кажемо, що не пасемо в лісі, ще й тишімося, що так добре йде діло. Аж ось дійшла комісія наслідку і до пана. Де-які люде з цікавості пішли за нею. За хвилину прибігають у село задихані, залякані...

— Що ми зробили?—кричать вони.—Тут щось не так, тут щось погано! Чи не підвів лишень пан нас на яке безголов'я. Він записав не тільки всю свою худобу, але й нашу, що схована в лісі, і комісія поїхала туди!

Ми остовпіли, почувши таке диво. Зараз

зібралися гуртом і побігли в ліс. Комісії вже не було. Питаємо пастухів: були, кажуть, пани і наш дідич, щось писали, рахували худобу, але нас ні про що не питалися. Ми до села,—говорять нам, що комісія виїхала вже з двора боковою дорогою. Рушили ми за нею, дігнали аж на другім селі. „Так і так, —повідіаємо,—то пани нашу худобу рахували в лісі.“

— Як то може бути ваша, коли ви сами казали, що більше худоби не маєте і в лісі не пасете.

— Ми таки так казали, бо нас пан порадив.

— Так чого ж ви тепер хочете? Щоб ми другий перепис у вас робили чи що? Бувайте здорові! Що собі зробили, те й будете мати. Що написано, те пропало. А втім ні, вільно вам скаржитися, але кажемо вам наперед, що скарга нічого вам не pomoже, а тільки ще й сами попадетесь до тюрми, що обдурювали цісарську комісію.

З тим ми й вернулися. „Пропало,—казали ми,—побачимо, що з того буде“.

Чекаємо рік, другий—нема нічого. Пан знов у добрі з нами, тільки як коли згадати про перепис, то всміхнется та й каже: „Ет, жарт та й годі!“

Аж ось на третій рік—чуємо, якась комісія їде в село, пасовисько розмірювати.

— Пек тобі, маро,—гадаємо собі,—се що, за чим, на що? Пасовисько наше з віку-правіку, по що його розмірювати? Правда, ми останніми роками один кусник поділили між громадянами і з'орали; гадаємо собі: може то,

приїхали виміряти, скільки з'орали, а скільки ще зосталося. А комісія просто до двора, пообідали, а потім на пасовисько. Розложили план, пан сам з ними ходить і показує: от відти тягнеться й доти, а се вони з'орали.

Підійшли ми до тої комісії, кланяємося здалека, далі приступили ближче, знов кланяємося, а комісія ані в той бік. Далі сільський староста осмілився та й каже:

— То, прошу панів, наше пасовисько; на що ви його міряєте й палькуєте?

— А ти що за один?—питають пани.

— Я сільський староста.

— Ну, то добре,—відповіли вони, та й далі своє роблять. Обпалькували той кусник з'ораний окремо, а решту знов окремо. Ми вже з старостою за ним ходимо і дивимося, але що вони говорять, того не знаємо, бо понімецьки шваргочуть. Далі скінчили й сідають на бричку. Староста за ними, не попускається, та все допитує. Тоді один пан стає в бричці й обертається до нас:

— Ви, люде, бачили, як комісія міряла пасовисько?

— Та бачили,—кажемо.

— І бачили, як пальки били?

— І те бачили.

— І знаєте, що он-то там,—показав на з'ораний кусник,—то ваше, громадське, а се оттут—то панове?

— Га, що, як?—скрикнули ми всі мов попарені і до комісії.

Комісія в ноги.

На другий день женуть наші пастухи худобу на пасовисько, а там панські слуги; „Марш

відси, се панське пасовисько, не смій і ногою поступити сюди“! Пастухи обернули худобу, женуть у ліс, а там панські лісники: „Марш відси, ліс панський, не смій і за окіп поступити ногою!“ Пастухи, звичайно, діти, та в плач; женуть худобу назад додому. Гвалт, крик у селі такий зробився, немов хто село підпалив на всі чотири боки.

Що тут робити? Жінки кричать: „Ми з коцюбами підемо і тим панським слугам голови розвалимо!“ Але старші чоловіки якось уцитькали їх і зараз вибрали кільканадцятьох, щоб їхали аж до Львова, до адвоката—зарядитися. Вибрали й мене. Поїхали ми, напита-ли адвоката, нашого ж таки земляка українця, заслуженого, кажуть, і щирого. Прийшли до нього, розповідаємо: така річ і така. „Що ж,— каже будемо судитися. Розстарайтеся свідків, паперів, грошей, а тим часом сидіть спокійно, бо всяка бунтація тільки пошкодила-б справі“.

— Але ж, паночку, — кажемо ми. — як нам тут сидіти спокійно, коли нема куди худобу вигнати? Адже без паші худоба на пні погине!

— Га, — каже адвокат, — що ж я вам можу на те порадити? Як виграємо справу, то пан мусітиме повернути нам усю шкоду, а тепер радьте собі, як можете.

З тим ми й пішли. Зачався суд. Кільки ми грошей на нього видали, — Бог один знає! Я нарахував самому адвокатові та на гербові марки щось по-над 560 карбованців. Громада тяглась з остатнього, хоч і як їй то не легко приходилося. Бо ліс і пасовисько осталися в панських руках, і ми мусіли більшу полови-

ну худоби, як стій, випродати за пів дармо, бо не було чим годувати. Решта товклася—і до нині товчеться—то по перелогах, то по городах. Сади наші через те понівечились, пасіки позводилися, а худобинка ходить—лиш шкура та кості.

Сім літ тягнувся наш суд, то так, як би хто з громади сім літ жили тяг. Зовсім ні на що звелись ми за той час, але до пана ані ду-ду, завзялися. Пан собі ж. Вже в яких то ми судах не бували! І в окружному, і в міністерстві, і в сенаті, і Бог знає куди. І все—в однім програємо — подаєм апеляцію в другім виграємо—пан подає апеляцію, а кінця як нема, так нема. Аж нарешті—Господи тобі слава—дочекались ми! Приходить нам присуд з найвищого суду. Так і так, щоб полагодити спір між громадою та двором, визначається губерніяльна комісія, котра на місці спірнім має все розглянути, передивитися документи, переслухати свідків і видати останій присуд. Тож обидві сторони повинні того й того дня зібратися на місці спірнім з усіма своїми доказовими паперами. Присуд тої комісії буде без апеляції затвержений й виповнений... „Ну, Господи, тобі слава!—подумали ми собі.—Тепер, певно буде наша правда, коли комісія має на місці судити. Тут кожен зможе сказати, що знає, кожного вислухають, а в такім разі мусять же признати, що правда на нашому боці“.

Пан наш, одержавши таку саму резолюцію *), дуже щось попіснів і носа насупив,

*) Постанова, присуд.

але далі, видко, надумався, сів на бричку та й до Львова. Куди він їздив—не знати, але два наших чоловіка, що тоді були у Львові, розповідали опісля, що бачили його, як водився по місті з нашим адвокатом. Розуміється, розповідали аж тоді, як уже було по всьому. Досить того, що по двох чи трьох днях приїхав наш пан зі Львова якийсь веселіший і навіть утішний. Дивуємось ми, але не знаємо, що то має значити.

Навідались і ми до свого адвоката. Зрадів дуже. „Виграємо справу,—говорить.—Я сам,—каже стану з вами на місці спору перед комісією. Але день перед тим прийдіть сюди до мене: староста, повномочні, свідки, привезіть із собою, які маєте папери, бо треба переглянути, порадитися. Знаєте, як то перед битвою на війні готуються, так і нам треба приготуватися. Приїдьте раненько, то я скажу кожному, що і як хто має говорити, бо, бачите, справа заплутана, а з полудня посідаємо на віз та й гайда в село, щоб у означений день рано бути на місці спірнім.“

Послухали ми його ради, ще й дякуємо. Зібралися: староста, два повномочних і три найстарші господарі в селі, яко свідки, забрали всі старі папери, які де в кого були й поїхали о півночі до Львова, за день перед приїздом комісії до села. Приходимо раненько до адвоката—нема дома, десь вийшов, але зараз прийде, просять зачекати. Чекаємо ми, чекаємо,—нема адвоката. Вже десять, одинадцять, дванадцять година—нема. Поголодніли ми, пішли до воза дещо перекусити. Прибігаємо через яку хвилину—ще нема адвоката. Що

за нещастя? Вже перша, ба й друга, ба й третя година,—тут би нам час уже й до-дому їхати, щоб на вечір заїхати, а його нема. Аж далі, десь так коло четвертої йде він.

—Ах, перепрашаю вас,—говорить,— дуже перепрошаю, панове господарі, але не моя вина, що я так опізнився, в суді при розправі був, оборона протяглася аж до сеї години. Але то нічого, ми ще все зробимо гаразд. Прошу до мого покою!

— Але може б ми зараз сіли на віз та їхали в село?—сказав я.—То пан могли б і там переглянути папери й навчити нас, що маємо говорити.

— Е, нема чого квапитися,—сказав він,—встигнемо заїхати, я не довго буду переглядати папери.

Пішли ми з ним до його покою й посідали. Паперів внесли цілий оберемок. Почав він їх читати: читає, читає, поволеньки, уважно, деколи нас щось запитається, ми відповідаємо, він знов читає, а тут вже пів години, ба вже година, ба й друга минула,—він нічого. Ми тут як на терню сидимо, в'ємося, потіємо, а він усе розпитує нас, мов на протоколі, все папери читає, муркоче,—непорадна година! Вже ми по кілька разів йому нагадували: пора б їхати. А він усе своє: зараз, зараз! Та й далі до читання. Шоста година вибила, як дочитав. „Ну, гадаємо собі, Господи тобі слава, кінець уже тому читанню, поїдемо!“ Еге, як би та не так! Як зачне тепер наш адвокат толкувати нам цілий процес від початку, широко, докладно, немов то ми зовсім нічого не знаємо. Говорить, говорить, а ми

трохи з шкури не вискакуємо,—от-от би чоловік схопився, плюнув йому в очі й пішов. Та ба, годі! Далі зачав нас навчати, як маємо говорити перед комісією,—і справді мудро навчав! Така ясна стала нам ціла справа, так добре знав кожний, що йому говорити, що аж любо. Жаль тільки, що коли се навчання скінчилося, вибила дев'ята година. Смерклося зовсім. Він аж тепер мов спостерігся, а тут ще й греміти почало.

— Овва, а се що таке, вечір уже?—сказав він, озираючись.

— Таже вечір,—відповіли ми, мов осуджені.

— Що ж тепер діяти? Як їхати?

— Або я знаю,—відказав я.—Тепер трудно їхати, дорога недобра, та й воно далеко досить, лісами!..

— Сами не знаємо, що діяти!—відказали наші люде.

— А на котру годину завтра має приїхати комісія?

— На десяту рано.

— На десяту? Е, то байка: переночуйте ви тут, а завтра ранісенько повстаємо й подамося в село так, що аж закуриться. На восьму будемо там. Отсюди йдіть, зараз коло моєї хати шинок є, жид порядний, там переночуйте, а завтра, пам'ятайте,—не опізніться, я буду ждати вас.

Що робити! Раді не раді—пішли ми. Жид уже мов і сподівався нас.

— Чи ви від пана адвоката? питає.

— Еге!

— Ну, ну, ходіть, найду для вас місце,

ночуйте здорові! А може ще потрібуєте чого?
— Та дайте по порції горілки,—ліпше
буде спатися.

Випили ми, полягали в божий час і відразу поснули, як дерево. Чи довго ми так спали—Бог знає. Досить того, прокидаюсь я—день білий. Зриваюся, до вікна, дивлюсь на сонце—вже геть з полудня. Гляджу—довкола всі наші хазяї сплять, як дерево... Господи Боже, та се що таке? Чи то сон, чи то ява? Скрикнув я що сили,—ні, се не сон! Вони посхапувались і собі ж до вікна. А се що? З полудня вже? Невже ж ми так довго спали? Припадочку нещасливий! В'ємося, мов піскарі посолені, а тут у голові кожному шумить, кості всі болять, мов поламани! Кличемо жиди: кільки вам належиться за нічліг?— „Не багато, лише півп'ята карбованця“.—Як? що? Яким світом? —А він, бачучи, що ми дуже хапаємося та аж губи гриземо з нетерплячки, став собі в дверях та тільки всміхається, бороду погладжуючи.— „Так у мене всі гості платять!“ Декотрі з наших почали з ним торгуватися, але де там, ані слова не дає собі сказати. Кинули ми йому гроші, кільки хотів, та й далі до адвоката. Прибігаємо—нема дома, рано ждав—ждав на нас, а далі сам поїхав, велів, щоб ми як найшвидше поспішали за ним. „А папери наші“?—Папери лишив, ось вам ваші папери!— „От так маєш! Поїхав, а паперів не взяв“. Господи милосердний, що з нами тоді робилося, то й згадати страшно! Що то, гадаємо собі, там десь уже без нас справу розсудили, громада програла... що нам люде скажуть? Яка нужда чекає нас

на-далі? Ми немов наперед бачили те, що нас чекало, та тоді вже не трудно було й бачити все те наперед.

Погнали ми до-дому, та й просто не в село, а на пасовисько—нема нікого. До ліса—нема нікого. А тут вже швидко вечір буде. Ми до двора—в дворі співи, сміхи, гостина, музика: се пан комісію гостить. Дивимося ми, є й наш адвокат у покою, червоний, веселий, говіркий... Скільки прокльонів тої хвилини на нього впало, то певно в своїм житті він стільки склянок вина не випив! Ми вже чисто по-деревіли, не говоримо нічого, не розпитуємо ні про що,—бо й на що? Самі знаємо, що наше нещастя вже впало на нас. Мов стовпи які, поставали ми на ґанку, стоїмо, чекаємо, а сами не знаємо, кого тай на віщо. Пани якось побачили нас, підняли регіт у покою, але до нас ніхто не виходить. Панські слуги йдуть по-при нас, також сміються, кепкують собі, поштурхують нас, але до нас ані слова. Панські пси приходять, обнюхують нас, деякі загарчать, а деякі й тихо відійдуть. А ми нічого, стоїмо, як неживі. Вже смерклося, в покоях запалало світло, пани й пані почали виводить якихось пісень, на дворі почав дощ крапати, а ми все стоїмо на ґанку, з тремтінням у тілі й одчаєм у серці...

Аж ось нарешті, пізно вже вночі, відчинилися двері й почали один та другим викочуватися пани до своїх бричок. Насамперед пани від комісії. Переходячи по-при нас, найгрубший з них став, позирнув на нас грізно й каже:

— Ви що за люде?

— Тутешні!

— Чого потребуєте?

— Що з нашим процесом *) сталося?

— З вашим процесом? То ви аж тепер приходите про те довідуватися? П'яниці погані! Ви варті пасовиська, ви варті ліса? А торби жебрацької не ласка? Ідїть же додому і не смійте про це й згадувати! Минулися роки, як добро роспирало боки! Пропали, Іване, гроші!

Вся комісія зареготалася, сіла на брички та й поїхала. За комісією надійшов наш адвокат, крадучись як злодій; видко, трохи ніяково йому—вдає з себе п'яного.

— Га, ви тут, ви тут? — лепотів він. — Ждав вас, їй Богу ждав, чому не приходили?

— А багато вам наш дідич заплатив, щоб ви нас спинили в місті, поки тут комісія розсудить на його користь?

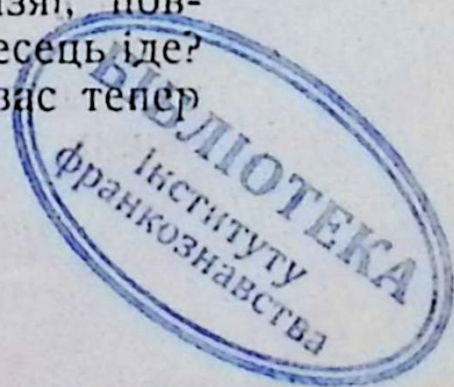
— Що? як? га! образа гонору!.. — лепотів він, сідаючи на бричку, і чкурнув що духу з двора.

— Щоб ти собі голову зломив! — проговорили ми слідом за ним. Та й то дарма: не зломив! голови, собака!..

Аж ось і наш пан раптом немов уродився перед нами. Стояв, похитуючись у відчинених дверях.

— Ге-ге-ге, говорив він з п'яним реготом, — панове громада, обивателі, хазяї, повномочні, а що там чувати? Як процесець іде? Нічого, нічого! Але постійте-но ви, я вас тепер

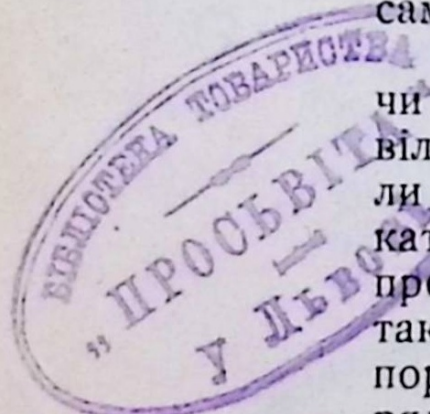
*) Суд, судова тяганина.



буду розуму вчити! Тепер ви будете скакати так, як я заграю! Я вам дам себе знати, щоб ви тямали.

І додержав слова! Прикрутив усіх так, що й дихнути годі! Правда, громада не відразу подалася. Послали ми апеляцію, але апеляцію відкинули. Тоді ми рішили силою боронити свого права, але тим іще гірше собі пошкодили. Жінки, діти, чоловіки і діди—всі до одного вийшли з села, щоб не дати панові зайняти пасовиська. Пан прикликав військо. Ми перед військом попадали на землю, кричучи „Хоч толочіть, хоч стріляйте, а ми з сеї землі не вступимося, то наше!“ Але військо не стріляло й не толочило, а тільки, поділившись на дві роти, рушило на коняхъ через збіжжя, через плоти та в село. Прийшлося нам вертати. Два місяці стояли в селі салдати; що було ліпшого з худобы—повирізували та по поз'їдали, звели нас усіх ні на що, а коли від'їздили, то пан міг бути спокійний: громада була зломана і зруйнована до чиста і мусіла сама податися в його руки...

От така наша доля. Чи буде коли ліпше, чи доведеться намъ хоч перед смертю дихнути вільніше,—Господь знає. Але пан зо всеї сили працює над тим, щоб усе тісніще натискати на нас пута. П'ять коршмів у селі запровадив, школи нема, священика вибрав собі такого, що за ним руку тягне, а нам нікому порадити: живемо, як ті воли в ярмі, вже втерляли надію на кращу долю й за-для дітей наших.



вкладку не менш як 100 карб. за один раз, звуться довічними членами.

Увага. Загальні Збори можуть своєю постановою побільшити, або зменшити членську вкладку.

9) Члени-співробітники мають такі самі права, як і дійсні, і допомагають Товариству своєю працею.

10) Члени Товариства: почесні, дійсні і співробітники мають право рішати всі справи Товариства на Загальних Зборах і подавати їм через Раду свої заяви і пропозиції.

11) Вибрані члени одержують права дійсних членів Товариства тоді, як заплатять членську вкладку, або частину її, коли вона платиться частинами.

13) Товариство може заводити в районі своєї діяльності місцеві філії (одділи).

14) Справами Товариства порядкують Загальні Збори членів і Рада його, що пробуває у Києві.

24) Щоб улаштувати окремі справи і порядкувати окремими інституціями Товариства Рада може вибрати окремі комісії з проміж. своїх або інших членів Товариства. Такі-ж комісії можуть вибрати й Загальні Збори.

30) Загальні Збори порядкують ось якими справами: вибірають членів Ради, Контрольної Комісії та інших органів і кандидатів до них; виробляють накази для діяльності цим органам, перевіряють і затверджують справоздання і обрахунки Ради; вибірають нових членів Товариства з рекомендованих кандидатів; визначають порядок трат з капиталів Товариства; рішають питання про придбання, продаж і заставу майна Товариства, про позички і взагалі рішають усякі питання що до діяльності Товариства.

34) Члени Т-ва мають полегкості, як купують видання Т-ва і у всіх інституціях його, в мірі, яку постановлять Загальні Збори.
